

وضعیت رعایت کدهای اخلاقی در پژوهش‌های دانشگاهی: دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زابل

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۱۴ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۵

خلاصه

مقدمه: اخلاق در پژوهش نقش حیاتی در تضمین صحت و اعتبار مطالعات علمی دارد. این مطالعه با هدف ارزیابی میزان رعایت اصول اخلاق پژوهشی در میان اعضای هیئت علمی و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زابل انجام شد.

روش کار: این مطالعه توصیفی-تحلیلی به روش مقطعی در سال ۱۴۰۲ انجام شد. جامعه پژوهش شامل کلیه اعضای هیئت علمی و دانشجویانی بود که دارای سابقه پژوهشی در دانشگاه علوم پزشکی زابل بودند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه استاندارد اخلاق در پژوهش استفاده شد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ و به کارگیری آمار توصیفی و آزمون‌های استنباطی مناسب تحلیل شدند. برای بررسی نرمال بودن داده‌ها از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد.

نتایج: رعایت اصول اخلاقی به‌طور کلی مطلوب بود، اما در مواردی مانند استناد دقیق، پرهیز از سوگیری، احترام به جامعه پژوهش، منابع معتبر و انتخاب موضوع، بین دیدگاه اساتید و دانشجویان تفاوت معناداری وجود داشت. ($p < 0.05$) مهم‌ترین موانع، آگاهی پایین، کمبود مهارت جستجو و محدودیت مالی بودند. عوامل تسهیل‌کننده نیز شامل الزام ارائه موضوع تا ترم ششم، پایش اخلاق پژوهش و کارگاه‌های مدیریت زمان بودند.

نتیجه‌گیری: نتایج این مطالعه بر اهمیت تقویت برنامه‌های آموزشی اخلاق پژوهشی در محیط‌های دانشگاهی تأکید دارد. تقویت سیاست‌های نهادی و افزایش آگاهی درباره اخلاق پژوهشی می‌تواند به بهبود رعایت این اصول و ارتقای یکپارچگی علمی کمک کند. انجام تحقیقات بیشتر برای شناسایی عوامل تأثیرگذار بر رعایت اصول اخلاقی در پژوهش توصیه می‌شود.

کلمات کلیدی: اخلاق، اخلاق در پژوهش، هیئت علمی، دانشجویان، پژوهش علمی

خدیجه سراوانی^۱

علی سرگزی^۲

امیرحسین کامروا^{۳*}

علیرضا پورعلی^۴

^۱دانشیار سم شناسی بالینی و مسمومیت‌ها، گروه پزشکی اجتماعی، دانشکده پزشکی، مرکز تحقیقات گوارش و کبد کودکان، بیمارستان امیرالمومنین، دانشگاه علوم پزشکی زابل
^۲گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات و حقوق، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران
^۳کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشگاه علوم پزشکی زابل، زابل، ایران (نویسنده مسئول)
^۴دانشجو پزشکی، مرکز تحقیقات گوارش و کبد کودکان، دانشگاه علوم پزشکی زابل، زابل، ایران

Email:

dramirhoseinkamrava@gmail.com

مقدمه

که بر اهمیت رضایت آگاهانه و استقلال در تصمیم‌گیری آن‌ها تأکید دارد (۸).

تدوین و اجرای کدهای اخلاقی مناسب می‌تواند نقش مؤثری در ارتقاء شایستگی‌های اخلاقی دانشجویان داشته باشد (۹)، اما در عمل، چالش‌هایی مانند کمبود آگاهی، نبود آموزش کافی، و ضعف در نظارت بر اجرای این کدها، از موانع اصلی رعایت اخلاق پژوهشی محسوب می‌شوند (۱۰). اگرچه برخی مطالعات تأکید دارند که وجود دستورالعمل‌های جامع می‌تواند به بهبود این وضعیت کمک کند (۱۱)، در بسیاری از دانشگاه‌ها مانند دانشگاه علوم پزشکی زابل، اطلاعات کافی درباره دیدگاه‌ها و تجربیات اساتید و دانشجویان در خصوص رعایت اصول اخلاقی در پژوهش‌های دانشجویی در دست نیست. این کمبود اطلاعات، می‌تواند مانعی جدی در مسیر طراحی و اجرای مؤثر برنامه‌های ارتقاء اخلاق پژوهشی باشد.

بر این اساس، مطالعه حاضر با هدف مقایسه وضعیت رعایت اخلاق در پژوهش‌های دانشجویی از دیدگاه اعضای هیئت علمی و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زابل انجام می‌شود. نتایج این پژوهش می‌تواند به شناسایی موانع و عوامل تسهیل‌کننده در این زمینه کمک کرده و زمینه را برای بهبود رعایت اخلاق در پژوهش‌های آتی فراهم سازد.

مواد و روش‌ها

این مطالعه توصیفی-تحلیلی به روش مقطعی انجام شد و با هدف بررسی میزان رعایت اخلاق در پژوهش‌های دانشجویی از دیدگاه اساتید هیئت علمی و دانشجویان در دانشگاه علوم پزشکی زابل در سال ۱۴۰۲ صورت گرفت. جامعه پژوهش شامل کلیه اساتید هیئت علمی و دانشجویانی بود که در زمان انجام مطالعه دارای تجربه پژوهشی بودند. جامعه پژوهش شامل اساتید هیئت علمی و دانشجویان بود که با روش نمونه‌گیری در دسترس، ۱۳۶ نفر انتخاب شدند.

معیارهای ورود شامل اساتید هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی زابل، اشتغال به تدریس، داشتن تجربه علمی و پژوهشی و تمایل به شرکت در مطالعه بود. معیارهای خروج نیز شامل عدم

رعایت اصول اخلاقی در پژوهش‌های دانشگاهی، یکی از پایه‌های اساسی ارتقاء کیفیت تحقیقات و حفظ اعتبار علمی در محیط‌های آموزشی است. این موضوع در دانشگاه‌های علوم پزشکی، که پژوهش‌ها اغلب با سلامت و جان انسان‌ها در ارتباط هستند، اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. در این میان، دانشجویان و اعضای هیئت علمی نقش کلیدی در تضمین اجرای صحیح این اصول ایفا می‌کنند (۱، ۲).

با این حال، رعایت یا عدم رعایت اصول اخلاقی تحت تأثیر عوامل متعددی قرار دارد. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که عواملی چون میزان دانش و نگرش فردی نسبت به اخلاق پژوهشی (عوامل داخلی) و همچنین وجود یا نبود دستورالعمل‌ها و کدهای اخلاقی مناسب در دانشگاه‌ها (عوامل خارجی)، نقش مهمی در این زمینه دارند (۳، ۴).

کدهای اخلاقی، چارچوب‌هایی هستند که پژوهشگران را در حفظ صداقت، مسئولیت‌پذیری، و احترام به حقوق آزمودنی‌های انسانی و حیوانی راهنمایی می‌کنند. این کدها برای صیانت از حقوق و رفاه شرکت‌کنندگان، اطمینان از اعتبار داده‌های علمی، و جلب اعتماد عمومی به جامعه پژوهشی حیاتی‌اند (۵).

در سال‌های اخیر، با افزایش نظارت بر فرآیندهای پژوهشی، ضرورت آگاهی و پایبندی به این کدها بیش از پیش احساس می‌شود. تعاملات بین دانشجویان و اساتید در محیط‌های پژوهشی دانشگاهی پیچیدگی‌هایی دارد که می‌تواند بر رعایت اخلاق تأثیر بگذارد. به‌ویژه، اعضای هیئت علمی باید مسئولیت‌های اخلاقی خود را در پژوهش‌هایی که دانشجویان را درگیر می‌کنند، با دقت مدیریت کنند. در این شرایط، مواردی مانند تعارض منافع ممکن است روند پژوهش را دچار اختلال کند. بنابراین، وجود دستورالعمل‌های دقیق و شفاف برای حفظ حقوق دانشجویان شرکت‌کننده، امری ضروری است (۶، ۷).

از سوی دیگر، دانشجویان که اغلب در موقعیت‌های آسیب‌پذیرتری قرار دارند، باید مطمئن باشند که مشارکت آن‌ها در پژوهش به صورت کاملاً داوطلبانه و آگاهانه صورت می‌گیرد و از هرگونه اجبار یا مشوق غیرمنصفانه به دور است؛ موضوعی

صورت غیرنرمال بودن داده‌ها، از آزمون‌های ناپارامتریک معادل نظیر آزمون من-ویتنی بهره گرفته شد. همچنین، برای تحلیل ارتباط بین متغیرها از آزمون کای اسکوئر استفاده گردید. سطح معناداری $p < 0.05$ در نظر گرفته شد.

این مطالعه با کد اخلاق IR.ZBMU.REC.1400.108 از کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه علوم پزشکی زابل تأیید شد. تمامی شرکت‌کنندگان قبل از ورود به مطالعه، رضایت آگاهانه کتبی را امضا کردند و اطمینان داده شد که اطلاعات آنها محرمانه باقی خواهد ماند. همچنین، به شرکت‌کنندگان حق خروج از پژوهش در هر زمان داده شد.

نتایج

در این مطالعه ۱۳۶ نفر شرکت کردند که شامل ۴۱ عضو هیئت علمی (۳۰.۱ درصد) و ۹۵ دانشجو (۶۹.۹ درصد) بودند. از میان شرکت‌کنندگان، ۵۶.۶ درصد زن و ۴۳.۴ درصد مرد بودند. در میان دانشجویان، بیشترین فراوانی مربوط به مقطع دکتری (۳۷.۵ درصد) و رشته پزشکی (۳۵.۸ درصد) بود (جدول ۱).

همکاری در طول مطالعه، عدم تطابق با معیارهای ورود و مشکلات شخصی یا شغلی در نظر گرفته شد.

در مرحله اجرای پژوهش، ابتدا مجوزهای لازم از معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی زابل اخذ شد. سپس با اساتید تماس گرفته شده و هدف پژوهش تشریح گردید. پس از اخذ رضایت آگاهانه کتبی، پرسشنامه‌های مربوطه در اختیار شرکت‌کنندگان قرار گرفت و جمع‌آوری اطلاعات به صورت حضوری و در مدت دو ماه انجام شد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه استاندارد رعایت اصول اخلاق در پژوهش‌های دانشگاهی بود که شامل دو بخش اطلاعات دموگرافیک (سن، جنسیت، سابقه تدریس و مرتبه علمی) و سؤالات مرتبط با رعایت اصول اخلاقی در پژوهش بود (۷). این پرسشنامه در مطالعات قبلی روایی و پایایی مناسبی کسب کرده بود و در این مطالعه نیز پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰.۹۴۱ تأیید شد.

داده‌های جمع‌آوری شده در نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ وارد شد. برای بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها، از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده گردید. در صورت نرمال بودن داده‌ها، از آزمون‌های پارامتریک مانند آزمون t مستقل استفاده و در

جدول ۱. فراوانی افراد مطالعه بر حسب ویژگی‌های دموگرافیک

متغیرهای جمعیت شناختی	ویژگی	فراوانی (درصد)
جایگاه دانشگاهی	هیات علمی	۴۱ (۳۰.۱٪)
	دانشجو	۹۵ (۶۹.۹٪)
	مرد	۵۹ (۴۳.۴٪)
جنسیت	زن	۷۷ (۵۶.۶٪)
	کارشناسی	۴۱ (۳۰.۱٪)
مدرک تحصیلی	کارشناسی ارشد	۴۴ (۳۲.۵٪)
	دکتری	۵۱ (۳۷.۵٪)
	پزشکی	۲۴ (۵۸.۵٪)
	داروسازی	۴ (۹.۸٪)
هیئت علمی	بهداشت	۵ (۱۲.۲٪)
	پرستاری	۲ (۴.۹٪)
	مامایی	۲ (۴.۹٪)
	علوم آزمایشگاهی	۳ (۷.۳٪)

رشته تحصیلی	تعداد	درصد
سایر	۱	(۱.۱٪)
پزشکی	۳۴	(۳۵.۸٪)
داروسازی	۲۲	(۲۳.۲٪)
بهداشت	۱۱	(۱۱.۶٪)
پرستاری	۱۴	(۱۴.۷٪)
مامایی	۶	(۶.۳٪)
علوم آزمایشگاهی	۴	(۴.۲٪)
سایر	۴	(۴.۲٪)

میانگین نمره رعایت کدهای اخلاقی در چهار مرحله پژوهش از ۳.۵۳ تا ۳.۹۲ متغیر بود و بالاترین میانگین مربوط به مراحل «بازنگری مدارک موجود» و «تجزیه تحلیل، گزارش و انتشار نتایج» بود. در مجموع، رعایت اصول اخلاقی در سطح مطلوبی ارزیابی شد. با این حال، آزمون من-ویتنی تفاوت معناداری را میان دیدگاه دانشجویان و اعضای هیئت علمی در برخی موارد نشان داد. از جمله این موارد می‌توان به پرهیز از انتخاب موضوع تکراری با ۷۱.۹ درصد موافقت ($p=0.020$)، استناد علمی دقیق در مرور منابع با ۷۷.۶ درصد موافقت ($p=0.003$)، استفاده از منابع داخلی و خارجی معتبر با ۸۳.۵ درصد موافقت ($p=0.006$)، ثبت داده‌ها به صورت بی طرف و بدون سوگیری با ۷۲.۲ درصد موافقت ($p=0.023$) و رعایت حرمت جامعه مورد مطالعه در تحلیل نتایج با ۸۱.۶ درصد موافقت ($p=0.023$) اشاره کرد (جدول ۲).

جدول ۲. میزان رعایت کدهای اخلاقی در پژوهش از دیدگاه اعضای هیات علمی و دانشجویان

مرحله پژوهش	کدهای اخلاقی	درصد موافقت	P-Value
مرحله انتخاب	در انتخاب موضوع پژوهش، نیازهای جامعه (بالینی، آموزشی و...) در نظر گرفته میشود	(۷۳.۶)	۰.۵۴۱
موضوع تحقیق و	در انتخاب موضوع پژوهش باورها، رفتار و سنت های جامعه در نظر گرفته میشود	(۷۳.۳)	۰.۴۶۴
بیان مسئله	از انتخاب موضوع تکراری پرهیز میشود	(۷۱.۹)	۰.۰۲۰
	موضوع پژوهش با سیاست های جاری همخوانی دارد	(۶۹.۲)	۰.۲۰۸
	دانشجو در پژوهش های خود، اطلاعاتی را هم که با نظرش موافق نباشند، صادقانه ذکر میکنند	(۶۷.۲)	۰.۲۷۴
مرحله بازنگری	دانشجو بعنوان محقق کاملاً بی طرف است و از گرایش های خاص پرهیز میکند	(۶۸.۶)	۰.۵۷۵
	صداقت و امانت علمی در مرحله مرور بر مطالعات گذشته با ارائه منبع رعایت میشود	(۷۷.۶)	۰.۰۰۳
مدارک موجود	در نوشتن مرور بر مطالعات گذشته از مقالات داخلی و خارجی استفاده میشود	(۸۳.۵)	۰.۰۰۶
	نام سایر پژوهشگرانی که در همان زمینه تحقیقاتی انجام داده اند، ذکر میشود	(۷۸.۹)	۰.۴۰۶
	از منابع مشکوک و فاقد اعتبار لازم (مانند سایت های مختلف و ...) استفاده نمیشود	(۷۲.۶)	۰.۳۹۶
	مطالبی که از یک مقاله استفاده میشود در پایان به همان مقاله ارجاع داده میشود	(۷۸.۸)	۰.۵۱۳
	(از ذکر منابع موجود در پایان هر مقاله بعنوان منبع پرهیز میشود)		
	محقق از جامعه پژوهش اطلاع کافی دارد	(۷۳.۰)	۰.۱۳۱

۰.۱۸۴	(۷۱.۶)	روش نمونه گیری با دقت کامل انتخاب میشود	مرحله برنامه ریزی
۰.۶۵۱	(۷۲.۶)	نمونه گیری به همان روش تعیین شده انجام میشود	
۰.۳۲۷	(۷۶.۱)	از ابزار مناسب جهت جمع آوری داده ها استفاده میشود	و اجرای تحقیق
۰.۶۹۴	(۷۰.۰)	حجم نمونه تعیین شده به طور کامل گرفته میشود	
۰.۸۵۲	(۷۵.۸)	محقق به افراد شرکت کننده در پژوهش حق خروج را در هر مرحله از تحقیق میدهد	
۰.۰۹۰	(۶۵.۱)	از داده سازی پرهیز میشود	
۰.۶۴۷	(۷۵.۲)	رضایت کاملا آگاهانه از افراد شرکت کننده گرفته میشود	
۰.۶۳۵	(۷۵.۴)	در پژوهش های مداخله ای، مداخله مورد نظر دقیقاً به همان گونه ای که پیشنهاد شده، روی هر یک از افراد نمونه اجرا میشود	
۰.۸۲۴	(۶۷.۳)	خسارات ناخواسته ای که به افراد مورد بررسی وارد میشود، توسط پژوهشگران جبران میشود	
۰.۰۲۳	(۷۲.۲)	داده های جمع آوری شده بطور صحیح و به دور از هر گونه سوگیری ثبت میشود	
۰.۱۰۴	(۷۸.۳)	از بودجه وسایلی که در دسترس محقق قرار میگیرد، بطور صحیح و با دقت لازم استفاده میشود	
۰.۶۸۱	(۷۲.۹)	بطور کلی، تمامی مراحل پژوهش دقیقاً بر اساس آنچه در پروپوزال تصویب شده است اجرا میشود	
۰.۴۲۶	(۷۳.۵)	نتایج حاصل از پژوهش، صادقانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و از هر گونه تحریف دستاورد در جهتی که با خواسته های پژوهشگر همسو شود، پرهیز میگردد	
۰.۰۵۲	(۷۹.۷)	اطلاعات دموگرافیک افراد مورد بررسی محرمانه نگهداری میشود	
۰.۰۲۳	(۸۱.۶)	حرمت افراد یا جامعه مورد مطالعه هنگام بحث و تفسیر نتایج رعایت میشود	مرحله
۰.۶۱۲	(۷۷.۵)	نتایج در اختیار مسئولین ذی ربط قرار داده میشود	تجزیه
۰.۲۹۵	(۷۹.۲)	بطور کلی اصول اخلاقی در پژوهش رعایت میشود	
			تحلیل، گزارش و انتشار نتایج

نتایج بر اساس آزمون یومن ویتنی تحلیل شده و سطح معناداری در این بررسی ۰.۰۵ در نظر گرفته شده است.

و کمبود منابع مالی (۸۶ درصد) بود که در این موارد تفاوت معناداری بین دیدگاه های دانشجویان و اساتید مشاهده نشد (جدول ۳).

مهم ترین موانع رعایت اخلاق در پژوهش، از دیدگاه هر دو گروه، شامل آگاهی ناکافی پژوهشگران نسبت به اصول اخلاقی (۹۳.۳ درصد)، کمبود مهارت در جستجوی منابع (۹۱.۱ درصد)

جدول ۳. مقایسه مهم ترین موانع رعایت اخلاق در مراحل پژوهش از دیدگاه اساتید و دانشجویان

P-Value	جمع تعداد	اسات		دانشجویان		مهمترین مانع	مرحله
		تعداد (درصد)	د (درصد)	تعداد	و (درصد)		
0.100	۱۲۷	۳۷	۹۰	۹۴.۷	۹۰	آگاهی ناکافی پژوهشگر	انتخاب موضوع
	(۹۳.۳))				در مورد اخلاق در پژوهش	

0.249	۱۲۴ (۹۱.۱)	۳۵)	۸۹ (۹۳.۶)	(نداشتن مهارت در بازنگری مدارک موجود اعم از	بازنگری مدارک موجود
0.207	۱۱۷ (۸۶.۰)	۳۵)	۸۲ (۸۶.۳)	(مهارت جستجو کمبود امکانات مالی (بودجه ناکافی)	برنامه‌ریزی و اجرای تحقیق
0.678	۱۲۱ (۸۸.۹)	۳۵)	۸۶ (۹۰.۵)	(ناآگاهی پژوهشگر از پیامدهای انتشار نتایج غیر واقعی بر دانش و عملکرد حرفه‌ای	تجزیه، تحلیل، گزارش، انتشار نتایج

هرچند تفاوت مشاهده شده در دیدگاه دانشجویان و اساتید می‌تواند متأثر از نقش تکرارپذیری در ارزیابی اعتبار مطالعات پیشین نیز باشد. اگر چه مطالعه در مرحله بازنگری پیشینه پژوهش، دو بند اخلاقی «رعایت صداقت و امانتداری علمی با استناد به منابع در مرور مطالعات گذشته» (۷۷.۶٪ موافقت) و «استفاده از مقالات داخلی و خارجی در نگارش مرور ادبیات» (۸۳.۵٪ موافقت)، تفاوت آماری معناداری را بین دیدگاه دو گروه نشان دادند (به ترتیب $p=0.003$ و $p=0.006$). این یافته‌ها با مطالعه Liborio و همکاران (۲۰۲۳) مبنی بر نقش صداقت علمی به عنوان پایه تحقیقات معتبر همسو است؛ چرا که رعایت این اصول نه تنها از اعتبار پژوهشگر دفاع می‌کند، بلکه اعتماد عمومی به یافته‌های علمی را تقویت مینماید (۱۴). همچنین، بهره‌گیری از منابع داخلی و بین‌المللی غنای ادبیات پژوهش را افزایش داده و امکان شناسایی دقیق‌تر شکافهای دانشی را فراهم میسازد (۳). با این وجود، موانعی نظیر محدودیتهای دسترسی به منابع، چالشهای زبانی، یا سوگرایی در انتشار مقالات ممکن است استفاده متوازن از مطالعات جهانی را تحت تأثیر قرار دهند.

در مرحله برنامه ریزی و اجرای تحقیق بند اخلاقی " داده های جمع آوری شده بطور صحیح و به دور از هرگونه سوگیری ثبت میشود" تفاوت معناداری در دیدگاه دو گروه نشان داد ($p=0.023$). در این راستا miller و همکاران (۲۰۲۲) عنوان میکنند که انتخاب منابع متنوع، قابل اعتماد و استفاده از چندین منبع مستقل برای تأیید اطلاعات باعث به حداقل رساندن تأثیر اطلاعات نادرست در مقالات میشود. همچنین Pannucci و همکاران (۲۰۱۰) بر اهمیت استفاده از ابزارهای استاندارد

در بررسی عوامل تسهیل کننده رعایت اخلاق در پژوهش، سه عامل با تفاوت معنادار بین دو گروه شناسایی شد. این عوامل شامل الزام دانشجویان به ارائه موضوع پژوهش تا پایان ترم ششم ($p=0.001$)، ایجاد سیستم پایش اخلاق پژوهش‌های جاری ($p=0.040$) و برگزاری کارگاه‌های مدیریت زمان ($p=0.017$) بودند. سایر عوامل نظیر تأکید بر اخلاق در درس روش تحقیق، برگزاری کارگاه‌های آموزشی و ارائه مشاوره پژوهشی نیز از نظر شرکت کنندگان مؤثر ارزیابی شدند، اما تفاوت معناداری در دیدگاه دو گروه درباره آنها مشاهده نشد (جدول ۴).

بحث

در این مطالعه، میزان رعایت کدهای اخلاقی پژوهش از دیدگاه دانشجویان و اعضای هیئت علمی مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که اگرچه میزان رعایت اصول اخلاقی در پژوهش در ابعاد مختلف نسبتاً مطلوب ارزیابی شد، اما در برخی از مراحل پژوهش، اختلاف معناداری بین دیدگاه دو گروه مشاهده گردید.

نتایج پژوهش حاکی از آن است که در مرحله انتخاب موضوع تحقیق و بیان مسئله، تنها در مورد بند اخلاقی " پرهیز از انتخاب موضوعات تکراری (موافقت ۷۱.۹٪)، اختلاف نظر معناداری بین دو گروه مشاهده شد ($p=0.020$). این یافته ممکن است ناشی از اهمیت اجتناب از تکرار موضوعات جهت پرکردن شکافهای دانش و دستیابی به یافته‌های نوین باشد (۱۲). این امر یک عامل کلیدی در ارزیابی یک پروژه تحقیقاتی است و میتواند نشان دهد که تحقیق معتبر و قابل اعتماد است (۱۳).

تحقیقات دانشجویی به علت حمایت از شرکت کنندگان و پژوهشگران، یکپارچگی پژوهش، انطباق با مقررات، ترویج استانداردهای اخلاقی و افزایش اعتماد و مسئولیت پذیری، حائز اهمیت است (۱۹، ۲۰). اگرچه **مخالفت‌های موجود با سیستم پایش اخلاقی در پژوهش میتواند ناشی از نگرانی از افزایش بار اداری و زمان‌بری یا ادراک نادرست از ضرورت سیستم** باشد که این امر مستلزم آموزش هدفمند (به ویژه برای دانشجویان)، شفاف‌سازی فرآیندها، و کاهش بار اداری از طریق سیستم‌های دیجیتالی است.

نتیجه‌گیری

این مطالعه نشان داد که رعایت اخلاق در پژوهش‌های دانشجویی در دانشگاه علوم پزشکی زابل در برخی جنبه‌ها مطلوب و در برخی دیگر نیازمند بهبود است. آگاهی، آموزش و نظارت دقیق عوامل کلیدی در ارتقای اخلاق پژوهشی هستند، در حالی که موانعی مانند کمبود امکانات و ناآگاهی چالش‌هایی جدی ایجاد می‌کنند. برگزاری دوره‌های آموزشی منظم و ایجاد سیستم‌های نظارتی می‌تواند به بهبود عملکرد پژوهشی کمک کند. این نتایج به دانشگاه امکان می‌دهد تا با شناسایی نقاط ضعف، برنامه‌هایی کارآمد برای تقویت فرهنگ اخلاقی طراحی کند و کیفیت پژوهش‌های دانشجویی را افزایش دهد.

تشکر و قدردانی

در اینجا، بر خود واجب می‌دانیم تا از تمامی اعضای هیئت علمی و دانشجویان محترمی که در انجام این پژوهش همکاری داشتند، صمیمانه قدردانی نمایم. مشارکت فعال و نظرات ارزشمند ایشان در مراحل مختلف تحقیق، از جمله جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل نتایج، نقشی اساسی در تکمیل این مطالعه ایفا کرده است. این تحقیق بدون حمایت علمی و همکاری‌های سازنده آنان به مرحله انجام نمی‌رسید. امید است که این همکاری‌ها زمینه‌ساز پژوهش‌های آتی در جهت ارتقای کیفیت علم و تحقیق باشد.

گردآوری داده و طراحی و آزمایش ابزار جمع‌آوری داده‌ها برای اطمینان از سازگاری برای کاهش خطر سوگیری در ثبت داده‌ها تاکید دارند. همچنین جهت اطمینان از جمع‌آوری صحیح داده‌ها میتوان از روشهایی از جمله، Blinding یا استفاده از سوالات خنثی برای جلوگیری از هدایت شرکت کننده‌ها به سمتی خاص در پرسشنامه‌ها، استفاده کرد.

بند اخلاقی " حرمت افراد یا جامعه مورد مطالعه هنگام بحث و تفسیر نتایج رعایت میشود " دارای تفاوتی معنادار بود ($p=0.023$). در این راستا مطالعات مختلفی بر جنبه‌های مختلف حفظ کرامت بیماران از جمله: احترام و همدلی، حفظ حریم خصوصی و محرمانه بودن اطلاعات، توجه به حساسیت‌های فرهنگی و تعهد حرفه‌ای ارائه دهندگان مراقبت‌های بهداشتی برای حفظ حقوق و منزلت بیماران تاکید دارند (۱۵-۱۷).

نتایج نشان داد که برگزاری کارگاه‌های مدیریت زمان ($p=0.017$) و الزام دانشجویان به ارائه مباحث خود تا پایان ترم ۶ می‌تواند یک رویکرد راهبردی برای جلوگیری از کمبود وقت در تحقیقات دانشجویی باشد که هر دو در این مطالعه با درصد موافقت ۱۰۰ درصدی هیئت علمی همراه بودند ($p=0.001$). در این راستا مطالعه Oreopulos و همکاران (۲۰۱۸) نشان داد که با تعیین یک مهلت مشخص برای ارائه، دانشجویان مجبور می‌شوند زمان خود را به طور موثرتری مدیریت کنند تا از اهمال کاری اجتناب کنند و یک روال مطالعه ثابت و موثر را حفظ کنند. این امر باعث میشود تا جدول زمانی پژوهش خود را به طور مؤثر برنامه‌ریزی کنند، و اطمینان حاصل شود که آنها زمان کافی برای جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل و آماده‌سازی داده‌ها دارند (۱۸).

همچنین ایجاد یک سیستم پایش برای کنترل پژوهش‌های در حال انجام از نظر اخلاقی جهت تسهیل رعایت کدهای اخلاقی در پژوهش از دیدگاه اساتید (درصد موافقت: ۸۰.۴٪) و دانشجویان (درصد موافقت: ۷۴.۷٪) دارای تفاوتی معنادار بود ($p=0.040$). در این راستا مطالعات نشان داده‌اند ایجاد یک سیستم نظارت برای کنترل تحقیقات جاری از منظر اخلاقی در

References

1. Arghavan A, Masoud F, Mohammad N, Naser K. Comparative Study of Research Ethics by Medical Faculty Members and Students. *Journal of Medical Ethics*. 2024;18(49):5.
 ۲. خسروان، منصوریان، محمد پ، خزائلی، پیام، عجم خامس ف. وضعیت رعایت اخلاق در پژوهش‌های دانشجویی، عوامل مرتبط و راهکارهای اصلاح آن از دیدگاه دانشجویان و اساتید دانشگاه علوم پزشکی گناباد در سال ۱۳۹۲. نشریه آموزش پرستاری. ۲۰۱۶؛۴(۴):۶۳-۷۱.
3. Azmi N, Mhd Ali A, Wong X-L, Kumolosasi E, Jamal J, Paraidathatu T. Internal Factors Affecting Academic Performance among Pharmacy Students in Malaysian Public Institutions of Higher Learning. *Indian Journal of Pharmaceutical Education and Research*. 2014;48:26-33.doi:10.5530/ijper.48.3.5.
4. Bahrami M, Shaygan Jamal M, Afshari M, Najm Roshan O. Identifying Factors Influencing Upholding Research Ethics from the Perspective of Postgraduate Students: A Qualitative Study. *Medical-Ethics-and-History-of-Medicine-Research-Center*. 2024;17(1):0-.
5. Bærøe K, Kerasidou A, Dunn M, Teig IL. Pursuing impact in research: towards an ethical approach. *BMC Medical Ethics*. 2022;23(1):37.doi:10.1186/s12910-022-00754-3.
6. Lenton LA, Smith V, Bacon AM, May J, Charlesford J. Ethical considerations for committees, supervisors and student researchers conducting qualitative research with young people in the United Kingdom. *Methods in Psychology*. 2021;5:100050.
 ۷. محمدپور، کاظمی، صفری، نجفی، سمانه، محمدزاده. دیدگاه دانشجویان و اعضای هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی گناباد در زمینه موانع و تسهیل کننده های رعایت اخلاق در پژوهش. *اخلاق پزشکی*. ۲۰۲۴؛۴۹(۱۸):۲-۱۳.
8. Bayrami Z, Abdollahi M. Observance of ethical codes in selecting supervisor by postgraduate students. *J Med Ethics Hist Med*. 2011;4:1.
9. Sharifikia I, Khoshnood Z, Hosseinnejad A, Farokhzadian J, Rohani C. Exploring a guide for codes of ethics for the development of ethical competence in Iranian nursing students: a systematic review and meta-synthesis. *BMC Nursing*. 2024;23(1):519.doi:10.1186/s12912-024-02208-0.
 ۱۰. محمدپور، ع، کاظمی، صفری، محمدزاده، نجفی. دیدگاه دانشجویان و اعضای هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی گناباد در زمینه موانع و تسهیل کننده های رعایت اخلاق در پژوهش. *مجله اخلاق پزشکی - علمی پژوهشی*. doi:10.22037/mej.v18i-.44833..(۱۸);۲۰۲۴
11. Larijani B, Zahedi F, Parsapour AR, Mohaghegh Dolatabadi M, Jafarian A, Kazemeini SM. A REVIEW OF COMPILING AND RATIFICATION OF ETHICAL GUIDELINE FOR ORGAN AND TISSUE TRANSPLANTATION RESEARCH IN IRAN. *Babol-Jbums*. 2006;8(5):9.
12. Hesse-Biber SN, Leavy P. *The practice of qualitative research*: Sage; 2010.
13. Mattavelli S, Brambilla M, Unkelbach C. Repeating Statements Increases Source Credibility2025.
14. Libório MP, Martins C, Laudares S, Ekel PI. Method of preparing an international and national literature review for novice researchers. *MethodsX*. 2023;10:102165.doi:10.1016/j.mex.2023.102165.
15. Lin YP, Tsai YF. Maintaining patients' dignity during clinical care: a qualitative interview study. *J Adv Nurs*. 2011;67(2):340-8.doi:10.1111/j.1365-2648.2010.05498.x.
16. MohammadAli C, Arpi M, Alireza N-N. Patients' lived experiences regarding maintaining dignity. *Journal of Medical Ethics and History of Medicine*. 2016;8(0).
17. Lindwall L, Lohne V. Human dignity research in clinical practice - a systematic literature review. *Scand J Caring Sci*. 2021;35(4):1038-49.doi:10.1111/scs.12922.
18. Oreopoulos P, Patterson RW, Petronijevic U, Pope NG. Lack of Study Time Is the Problem, but What Is the Solution? Unsuccessful Attempts to Help Traditional and Online College Students. Working Paper 25036. National Bureau of Economic Research. 2018.
19. Miteu GD. Ethics in scientific research: a lens into its importance, history, and future. *Ann Med Surg (Lond)*. 2024;86(5):2395-8.doi:10.1097/ms9.0000000000001959.
20. Momenpour N, Bolandhematan K, Shirbagi N. Analyzing the Ethical Foundations of School Teacher Supervision in the Digital Age. *School Administration*. 2024;12(2):101-20.

Original Article

Compliance with Ethical Codes in Academic Research: Perspectives of Faculty Members and Students at Zabol University of Medical Sciences

Received: 03/04/2025 - Accepted: 26/05/2025

Khadijeh Saravani¹

Alireza Sargazi²

Amirhosein Kamrava^{3*}

Alireza Pourali⁴

¹ Associate Professor of Clinical Toxicology, Department of Community Medicine, School of Medicine, Pediatric Gastroenterology and Hepatology Research center, Amir al Momenin Hospital, Zabol University of Medical Sciences

² Department of Islamic Studies, Faculty of Theology and Law, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran

³ Student Research Committee, Zabol University of Medical Sciences, Zabol, Iran (Corresponding author)

⁴ Medical Student, Pediatric Gastroenterology and Hepatology Research Center, Zabol University of Medical Sciences, Zabol, Iran

Email:

dramirhoseinkamrava@gmail.com

Abstract

Introduction: Research ethics play a crucial role in ensuring the validity and credibility of scientific studies. This study aimed to assess the level of adherence to research ethics principles among faculty members and students at Zabol University of Medical Sciences.

Methods: This descriptive-analytical cross-sectional study was conducted in 2023. The research population included all faculty members and students with research experience at Zabol University of Medical Sciences. Data were collected using a standardized research ethics questionnaire. Data analysis was performed using SPSS version 26, employing descriptive statistics and appropriate inferential tests. The Kolmogorov-Smirnov test was used to assess data normality.

Results: Overall, adherence to ethical principles was evaluated as satisfactory. However, significant differences were found between faculty members and students in areas such as accurate referencing, avoiding data bias, respecting the study population, using reliable sources, and selecting non-repetitive topics ($p < 0.05$). The main barriers included insufficient awareness of ethical principles, lack of research skills, and limited financial resources. Facilitating factors identified were the requirement to submit a research topic by the end of the sixth semester, implementation of research ethics monitoring systems, and holding time management workshops.

Conclusion: The results of this study highlight the importance of strengthening research ethics education in academic environments. Enhancing institutional policies and increasing awareness of research ethics can improve compliance with these principles and promote scientific integrity. Further studies are recommended to identify factors influencing adherence to ethical principles in research.

Keywords: Ethics, research ethics, faculty, students, research